

## **Eduskunnan lakivaliokunnalle**

### **Lausunto hallituksen esityksestä 51/2025 (Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi avioliittolain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi)**

Kiitän eduskunnan lakivaliokuntaa luottamuksesta, jonka se on osoittanut pyytäessään minulta asiantuntijalausuntoa otsikossa mainitusta hallituksen esityksestä. Samalla tuon heti aluksi esille oman sidonnaisuuteni tässä asiassa. Olen ollut jäsenenä oikeusministeriön asettamassa lakihanketta valmistelleessa työryhmässä ja näin osaltani vaikuttamassa hallituksen esityksen sisältöön. Tällä on väistämättä oma vaikutuksensa edellytyksiini arvioida sitä objektiivisesti ja kriittisesti.

#### **1. Uudistusehdotuksen lähtökohtia**

Tarkasteltavan hallituksen esityksen tavoitteena on säätää avio-oikeuteen perustuville vaateille selvät vanhentumisajat ja näin helpottaa osituksen toimittamatta jättämisestä johtuvien tilanteiden selvittämistä. Ehdotettua sääntelyä voidaan pitää tarpeellisena. Avioliiton purkaututtua puolisolle osituksessa mahdollisesti syntyvä oikeus vaatia toiselta puolisolta varallisuussuoritusta tasinkona saa aikaan oikeudellista epävarmuutta, jonka kestolle on perusteltua asettaa ajalliset rajat. Tämä olisi toivottavaa niin puolisojen itsensä kuin heidän mahdollisten perillistensä kannalta. Vähemmän avio-oikeuden alaista omaisuutta omistavalle puolisolle kuuluvan tasinko-oikeuden ei pidä olla voimassa ikuisesti, vaan sen on tietyin edellytyksin voitava lakata ajan kulumisen perusteella. Oikeustilamme vaatii tässä suhteessa täsmällistä sääntelyä eikä sen kehittymistä tule jättää tuomioistuinkäytännön ja oikeustieteessä esitettyjen kannanottojen varaan. Oikeusvarmuus edellyttää selviä määräaikoja, jollaisia voidaan antaa vain lainsäädännöllä.

Uudistusehdotus koskee avio-oikeuden, käytännössä puolisolle tai perillistaholle kuuluvan tasinko-oikeuden vanhentumista. Hallituksen esityksessä tarkemmin osoitetun määräajan kuluttua umpeen osituspuolen (jota seuraavassa yksinkertaisuuden vuoksi nimitän yleensä puolisoiksi) velvollisuus suorittaa tasinkoa toiselle puolisolle lakkaisi. Kysymys ei siis olisi *ositusvaateen* vanhentumisesta; puolisolta ei poistettaisi oikeutta hakea pesänjakajan määräämistä osituksen tai omaisuuden erottelun toimittamista varten.

Pidän sääntelyn vaikutusten tällaista rajaamista järkevänä. Puolison on syytä vastaisuudessaakin voida käynnistää pesänjakajan toimitus omistussuhteiden selvittämiseksi myös silloin, kun hän on ajan kulumisen vuoksi menettänyt

mahdollisuutensa saada tasinkoa tai velvollisuutensa joutua sitä maksamaan. Myös avioliittolain (234/1929, AL) 85.3 §:ssä tarkoitetun puolisojen yhteisomistussuhteen purkamisen täytyy käydä rajoituksetta päinsä pesänjakajan toimituksessa sen sijaan että puolisot jätettäisiin monissa suhteissa kömpelömmän yhteisomistuslaissa (180/1958) säännellyn menettelyn varaan. Edelleen on syytä huomata, että niin ositus- kuin erottelutoimituksessa voidaan AL 88 ja 101 §:ssä osoitetulla tavalla järjestellä puolisojen yhteisiä velkoja. Tämäkin mahdollisuus on syytä säilyttää myös sellaisilla puolisoilla, joiden avio-oikeus on vanhentunut.

Sen lisäksi, että ehdotettu avio-oikeuden vanhentuminen poistaisi puolisoilta tasinko-oikeuden, se vaikuttaisi myös hänen jäämistöoikeudelliseen asemaansa. Avio-oikeuden vanhennuttua eronnut puoliso ei enää tulisi osakkaaksi aikaisemman puolisonsa kuolinpesässä, minkä lisäksi hänelle avio-oikeuden perusteella jo mahdollisesti syntynyt osakkuus tässä kuolinpesässä lakkaisi vanhentumisen myötä. Säännös asiasta otettaisiin perintökaaren (40/1965, PK) 18:1:een. Vanhentumisen tällaista jäämistöoikeudellinen seurausta voidaan pitää luontevana, sillä eronneen puolison osakasasemalle ei olisi tasinko-oikeuden lakattua enää perusteita. Puolison pitäminen osakkaana mukana kuolinpesän yhteishallinnosta saattaisi päinvastoin aiheuttaa hankaloittaa kuolinpesän selvittämistä.

## **2. Vanhentumisaika ja sen katkaiseminen**

Hallituksen esityksessä ehdotetaan avio-oikeuden vanhentumisajaksi kymmentä vuotta, joka alkaisi kulua avioeron tai avioliiton kumoamista koskevan tuomion päätöspäivämäärästä. Pidän ehdotettua vanhentumisaajan pituutta asianmukaisena. Se antaa osituspuolille riittävästi aikaa ositukseen liittyvien kysymysten järjestämiseen ja huomioi muutenkin ne syyt, jotka käytännössä johtavat osituksen lykkääntymiseen. Samalla puolisoa estetään tehokkaasti esittämästä tasinkovaatimuksia sellaisen avioliiton perusteella, jonka purkautumisesta on jo hyvin pitkä aika.

Ehdotetulle vanhentumisaajan alkupisteelle olisi kyllä varten otettavia vaihtoehtoja. Avio-oikeusjärjestelmän kanssa sopisi paremmin yhteen vanhentumisaajan kulumisen jo avioeron vireille tulemisesta, syntyvän puolison ositusvaadekin tuolloin. Toisaalta olisi ajateltavissa, että vanhentumisaika luettaisiin vasta avioeroa tai avioliiton kumoamista koskevan tuomion lainvoimaiseksi tulemisesta, koska avioliiton monet vaikutukset lakkaavat vasta tuolloin. Hallituksen esityksessä tuodaan kuitenkin esille hyviä käytännön näkökohtia, jotka puoltavat nimenomaan avioeron tai avioliiton kumoamista koskevan tuomion päätöspäivämäärää. Näistä tärkeimpiä ovat tiedonsaantiin liittyvät seikat. Pidän siksi esitystä tältäkin osin kannatettavana.

Vanhentumista koskevassa lainsäädännössä tarvitaan määräyksiä siitä, miten vanhentuminen voidaan katkaista. Nyt tarkasteltavassa esityksessä ainoaksi puolison käytettävissä olevaksi katkaisutavaksi ehdotetaan pesänjakajan määräämistä osituksen toimittamista varten. Vanhentumista ei siis voitaisi katkaista vapaamuotoisin toiselle puolisolalle tai kuolinpesälle osoitetuin tiedonannoin vaan puolison olisi tehtävä tuomioistuimeen pesänjakajan määräämistä koskeva hakemus.

Pesänjakajahakemuksen edellyttämistä saatetaan pitää melko raskaana vaatimuksena. Kun muistetaan, että selvästi suurin osa osituksista tehdään meillä puolisoiden välisin sopimuksin, saattaisi ajatella, että vanhentumisen katkaiseva vaikutus tulisi antaa jo sopimusosituksen käynnistämiseksi. Tällaisen kriteerin heikkoutena olisi kuitenkin sen epämääräisyys. Olisi käytännössä hyvin vaikea ratkaista, millaista puolisoiden välistä kanssakäymistä voitaisiin edellyttää, jotta sopimusositus katsottaisiin käynnistetyn.

Hallituksen esityksessä tuodaan lisäksi selkeästi esille, miksei myöskään todisteellisen osituksen toimittamista koskevan vaatimuksen esittämistä tule hyväksyä katkaisutoimeksi. Tällaisen yksityisluontoisen tiedoksiannon heikkoutena olisi ensinnäkin sen jääminen ulkopuolisen tahon, esimerkiksi kirjaamisviranomaisen tai pesänselvittäjän havaitsemattomiin. Todisteellinen ositusvaatimus ei myöskään edistä osituksen toteuttamista samalla tavoin kuin pesänjakajan hakeminen. Puoliso saattaisi katkaista vanhentumisen tällaisella vaatimuksella tarkoittamattakaan käynnistää ositusta pitkään aikaan. Hyväksymällä todisteellisen tiedoksiannon muodossa esitetty ositusvaatimus tehtäisiin myös mahdolliseksi vanhentumisen toistuva katkaiseminen, mikä olisi ehdotetun lainsäädännön tavoitteiden vastaista.

### **3. Vanhentumisajan pidentäminen sopimuksin**

Esityksen mukaan eronneet puoliset voisivat pidentää avio-oikeuden vanhentumisaikaa tekemällä asiaa koskevan sopimuksen. Tällaisen sopimusvapauden antamista heille voidaankin puoltaa. Puolisoiden on monissa tapauksissa, esimerkiksi jos heillä on alaikäisiä lapsia, tarkoituksenmukaista lykätä osituksen toimittamista myöhemmäksi kuin kymmenen vuoden päähän avioerosta. Osituksen hallitun myöhentämisen tulee siten käydä päinsä ilman avio-oikeuden vanhentumisen uhkaa. Mahdollisuus yhdessä tuumin pidentää vanhentumisaikaa on tärkeää myös sellaisten puolisoiden kannalta, jotka ryhtyvät toimittamaan ositusta sopimuksin vasta kymmenen vuoden määräajan ollessa jo lopuillaan. Kun vanhentumisaikaa voidaan yhteisymmärryksessä siirtää eteenpäin, puolisoiden ei tarvitse vanhentumisen estämiseksi hakea tuomioistuimelta pesänjakajan määräämistä.

Lienee selvää, että vanhentumisaikaa pidentävälle sopimukselle tulee sen merkittävien oikeusvaikutusten vuoksi asettaa muotovaatimukset. Jo lainsäädännön yhtenäisyyden

säilyttämiseksi on perusteltua tukeutua AL 66 §:n sääntelyyn, jolloin muotovaatimukset olisivat samat kuin esimerkiksi avioehtosopimuksessa. Hieman vaikeampi kysymys on, pitääkö avioehtosopimuksen antamaa mallia seurata myös sille laissa asetetun rekisteröimisvaatimuksen osalta. Hallituksen esityksessä on päädytty tälle kannalle. Ehdotetun AL 103d §:n mukaan sopimuksen voimaan tulemisen edellytyksenä olisi sen rekisteröinti Digi- ja väestötietovirastossa.

Rekisteröimisvaatimus ei ole täysin ongelmaton. Sitä vastaan puhuu rekisteröimisestä sopijapuolille ja viranomaisille aiheutuva lisätyö ja kustannukset. Seurauksena voi myös olla, että puolisoiden tahtoa vastannut sopimus osoittautuu yllättäen tehottomaksi, kun he eivät ole huomanneet tai ymmärtäneet rekisteröidä sitä. Tästä saattaa koitua oikeudenmenetyksiä sopimukseen luottaneelle puolisolle, joka käynnistää osituksen myöhemmin kuin kymmenen vuoden kuluttua avioerosta. Rekisteröimisvaatimus on myös omiaan jättämään sopimuksen pätevää syntymistä ajatellen epämääräisen välitilan, jonka aikana ei tiedetä, rekisteröidäänkö sopimus vai ei ja tuleeko se siis voimaan.

Hallituksen esityksessä on tiedostettu mainitut ongelmat, mutta rekisteröinnin edellyttämistä puolletaan kuitenkin ennen muuta ulkopuolisen tahon intresseillä. Ilman rekisteröimisvaatimusta esimerkiksi viranomainen tai pesää selvittävä henkilö ei saisi vanhentumisaikaa pidentävästä sopimuksesta varmaa tietoa kuulematta puolisoita. Tämä vähentäisi merkittävästi koko ehdotettavan vanhentumissääntelyn hyödyllisyyttä ulkopuolisen tahon näkökulmasta. Pidän viimeksi esitettyjä argumentteja siinä määrin painavina, että asetun itsekkin rekisteröimisvaatimuksen kannalle.

#### **4. Avioliittolain vallinnanrajoitusten raukeaminen**

Tarkasteltavaan uudistusehdotukseen sisältyy myös säännös avioliittolain mukaisten vallinnanrajoitusten raukeamisesta. Ongelma syntyy siitä, että AL 38 ja 39 §:ssä säädetyt vallinrajoitukset pysyvät suurelta osin voimassa avioliiton purkaantumisesta huolimatta ja lakkaavat vasta osituksen toimittamisen myötä. Niinpä eronnut puoliso tarvitsee osituksen toimittamiseen asti AL 38 tai 39 §:ssä osoitettuihin oikeustoimiin entisen puolisonsa suostumuksen, ja leskeksi jääneen puolison on puolestaan saatava vastaava suostumus edesmenneen puolisonsa oikeudenomistajilta (AL 86.2 ja 86.3 §). Suostumuksen vaihtoehtona on tuomioistuimelta saatava lupa. Nyt ehdotetun AL 86.4 §:n mukaan tällaista vallintasuoistumusta taikka oikeuden lupaa ei enää tarvittaisi sen jälkeen, kun lainvoimaisen avioeroa tai avioliiton kumoamista koskevan päätöksen antamisesta tai avioliiton purkautumisesta puolison kuoleman johdosta on kulunut yli kymmenen vuotta.

Ehdotettua raukeamissäännöstä arvioitaessa on syytä tarkastella ensin tilanteita, joissa säännöksessä osoitettu kymmenen vuoden ajan kuluminen on johtanut myös avio-oikeuden vanhentumiseen. Näinhän olisi asia silloin, kun puolisoiden avioliitto on purkaantunut avioeron tai avioliiton kumoamisen perusteella eivätkä puoliset ole sopineet vanhentumisajan pidentämisestä tai katkaisseet vanhentumista pesänjakajahakemuksella. Kuvatuissa tilanteissa voidaan pitää perusteltuna, että vallinnanrajoitukset ehdotetulla tavalla raukeavat, sillä ne eivät enää toteuttaisi niille asetettuja funktioita. Vallinnanrajoituksia ei ensinnäkään tarvita puolison tasinkovaateen turvaamiseen, kun sanottu vaade on jo lakannut. Myöskään tarvetta suojata tietyn puolisoiden asumisen ja elämisen kannalta tärkeän omaisuuden (kuten yhteisenä kotina käytetyn asunnon) hallintaa ja käyttöä ei näin pitkän ajan kuluttua avioliiton purkaantumisesta käytännössä juuri koskaan enää ole.

Kuten ehdotetun AL 86.4 §:n sanamuodosta käy ilmi, vallinnanrajoitukset voisivat säännöksen nojalla raueta myös tilanteessa, jossa puolison tasinkovaade on vielä voimassa. Tällainen asetelma syntyisi ensinnäkin silloin, kun avioliiton purkaantumisperusteena on ollut puolison kuolema eikä koko vanhentumissääntelyä näin sovelleta. Silloin kun avioliitto on purkaantunut avioeron tai avioliiton kumoutumisen johdosta, voisi avio-oikeus puolestaan säilyä vanhentumattomana kymmenen vuoden määräajan umpeen kulumisesta huolimatta kahdessa tapauksessa: 1) kun vanhentuminen on katkaistu pesänjakajahakemuksella tai 2) kun puoliset ovat pidentäneet avio-oikeuden vanhentumisaikaa AL 103d §:n mukaisella sopimuksella.

Myös viimeksi kuvatuissa tilanteissa on nähdäkseni hyvät perusteet vallinnanrajoitusten raukeamiselle kymmenen vuoden ajan kulumisen perusteella. Vallinnanrajoitusten funktioista tärkein, omaisuuden hallinnan ja käytön suojaaminen on tässä vaiheessa jo yleensä menettänyt merkityksensä. Myöskään tarvetta suojata vallinnanrajoituksilla puolison tasinkovaadetta ei nähdäkseni enää ole. Kuten hallituksen esityksessä tuodaan esille, tilanteissa, joissa puolisoilla on syytä pelätä omistajapuolison väärinkäytöksiä, ne realisoitunevat normaalisti jo melko pian avioeron jälkeen. Ehdotettu kymmenen vuoden vanhentumisaika lisäksi jättää puolisolle riittävät mahdollisuudet hakea käräjäoikeudelta turvaamistoimea tai pesänjakajan määräämistä osituksen toimittamiseksi ja saada asiat järjestetyksi niin, ettei vallinnanrajoituksille enää ole tarvetta.

Kysymystä arvioitaessa on syytä ottaa huomioon myös vallinnanrajoitusten alaisen omaisuuden omistajan näkökulma. Hänelle vallinnanrajoituksista aiheutuu merkittävää vaivaa ja hankaluuksia, kun hänen täytyy esimerkiksi ennen puolisoiden yhteisenä kotina käytetyn asunnon myymistä hankkia suostumus entiseltä puolisoltaan tai tämän oikeudenomistajilta taikka vaihtoehtoisesti saada oikeustoimeen lupa tuomioistuimelta. Omistajapuoliso onkin aiheellista vapauttaa tästä rasituksesta sen jälkeen, kun avioliiton

purkaantumisesta on kulunut niinkin pitkä aika kuin kymmenen vuotta. Vastaavanlaista perusteltua helpotusta toisi vallinnanrajoitusten raukeaminen tässä vaiheessa monen muunkin tahon asemaan. Niin esimerkiksi omistajapuolison oikeustoimikumppanin kuin kirjaamisesta huolehtivan viranomaisenkin kannalta olisi suotavaa, ettei hänen tarvitsisi enää ottaa toiminnassaan huomioon vallinnanrajoituksia. Sama koskee puolison kuoltua hänen kuolinpesäänsä määrättyä pesänselvittäjää.

## **5. Yhteisomistusolettaman raukeaminen**

Hallituksen esitykseen sisältyy vielä ehdotus yhteisomistusolettamaa koskevan AL 89 §:n muuttamisesta. Lainkohdassa säädetään nykyisin, että ositusta tai erottelua toimitettaessa puolisoiden hallinnassa olevan irtaimen omaisuuden katsotaan muun näytön puuttuessa kuuluvan puolisoille yhteisesti tasaosuuksin. Uudistusehdotuksen mukaan tätä olettamaa ei vastaisuudessa enää sovellettaisi, jos avioliiton purkautumisesta avioeron tai avioliiton kumoamisen johdosta on kulunut yli kymmenen vuotta. Määräajan umpeen kuluttua puolisoiden välisiä omistuskysymyksiä arvioitaisiin yleisten varallisuus oikeudellisten periaatteiden nojalla. Sovellettavaksi tulisi näin muun muassa esineen hallintaan perustuva omistusolettama. Tämä merkitsisi käytännössä sitä, että kummankin puolison voitaisiin lähtökohtaisesti katsoa omistavan hallinnassaan olevan omaisuuden, ellei muunlaisesta omistuksesta esitettäisi riittävää näyttöä.

Kuvattua säännösehdotusta on hallituksen esityksessä perusteltu ennen muuta tarpeella puuttua puolison kuoltua aiheutuviin käytännön ongelmiin. Lainvalmistelijoiden käsityksen mukaan kuolinpesää selvittävät osakkaat ja mahdollinen pesänselvittäjä eivät voi nykyisin luotettavasti lähteä siitä, että kuolleen puolison hallinnassa ollut ertain omaisuus on kuulunut yksin hänelle. Pesää selvittävät päinvastoin joutuvat AL 89 §:n mukaisen yhteisomistusolettaman vuoksi varautumaan siihen, että esimerkiksi yksittäinen kuolleen puolison asunnosta löytyvä esine on ollut puolisoiden yhdessä omistamaa. Näin he voivat joutua hankkimaan tietoja omistussuhteista esimerkiksi etsiskelemällä vanhoja ositus- tai erottelukirjoja tai pyytämään entiseltä puolisoilta tai tämän oikeudenomistajilta ilmoituksen siitä, ettei heillä ole vaateita kyseisen omaisuuden suhteen.

Nykyisen sääntelyn saatetaan edellä mainituista syistä arvioida osaltaan pitkittävän pesänselvitysprosessia ja aiheuttavan ylimääräisiä selvityskustannuksia. Hallituksen esityksen tarjoama lääke näihin ongelmiin on yhteisomistusolettaman raukeaminen ajan kulumisen myötä.

Niin helposti ymmärrettävä kuin kuvattu uudistusehdotus onkin, en ole täysin vakuuttunut sen tarpeellisuudesta saati tehokkuudesta. Tilanteessa, jossa pesänselvitystä tehtäessä puolisoiden avioliiton purkaantumisesta on kulunut pidempään

kuin kymmenen vuotta, AL 89 §:n mukainen yhteisomistusolettaman voitaneen useimmiten arvioida kumoutuneen jo olosuhteiden perusteella. Niinpä esimerkiksi pesänselvittäjä voinee tällöin normaalisti myydä vainajan koti-irtaimistoon kuuluvaa omaisuutta ryhtymättä kustannuksia ja vaivaa aiheuttaviin selvityksiin aikaisemman puolison mahdollisista vaateista. Jos taas olosuhteet ovat sellaiset, että vainajan yksinomistuksesta tiettyyn esineeseen syntyy perusteltuja epäilyksiä, edes ehdotettu sääntely tuskin vapauttaisi pesänselvittäjää mainittujen selvityksiin ryhtymisestä.

Juuri esitetyn vastapainoksi on syytä todeta, että ehdotetusta yhteisomistusolettaman kumoamisesta ei nähdäkseni koituisi myöskään haitallisia seurauksia.

Muutosehdotuksella ei puututtaisi millään tavoin puolisoiden omistussuhteisiin, vaan aikaisempi puoliso tai tämän perillistaho voisi uudistuksen jälkeenkin toteuttaa oikeutensa tiettyyn kohteeseen samalla tavalla kuin aikaisemmin. Vahvoja perusteita vastustaa muutosehdotusta ei tästä syystä mielestäni ole.